

**Les aportacions de
Francesc Riutort a
la Inspecció
General
d'Instrucció
Primària durant
la segona meitat
del segle XIX**

Francesca Comas
Rubi

Educació i Cultura
(1998), 11:
69-82

Les aportacions de Francesc Riutort a la Inspecció General d'Instrucció Primària durant la segona meitat del segle XIX

Francesca Comas i Rubí

Summary

The aim of this paper is to say a few words on the innovations introduced into the Spanish Primary School system by Francisco Riutort last century. He served twice as the King's Inspector General (an office created by the decree of March 30th 1849) whose aim was to organise and supervise primary education in the provinces and to advise the Government of the education policy needed. His first term (1850-1855) ended with criticism due to ideological and not professional reasons. Meanwhile Riutort participated in the drafting of the future Education Decree, which became effective in 1857 (known as the Moyano Law). His second term in the chair began in 1864 and ended in 1867. Finally in 1867 he left the office of the Inspector General and became Provincial Inspector in the Balearic Islands.

Quan, per RD de 30 de març de 1849, foren creats els càrrecs d'inspectors generals, amb l'objectiu de vigilar les tasques que duïen a terme els també acabats de crear inspectors provincials, un mallorquí aconseguí ocupar una d'aquestes places. Ens referim a Francesc J. Riutort i Feliu, primer director de l'Escola Normal de les Balears, el qual desenvolupà una interessant tasca vers gairebé totes les branques de la instrucció pública.¹

¹ Francesc Jaume Riutort i Feliu va néixer a Ciutat de Mallorca l'11 de maig de 1812. Mestre d'Instrucció Primària Superior i doctor en Dret Canònic i Civil, inicià la carrera professional vers l'ensenyament dirigint una de les primeres escoles municipals lancasterianes de Palma el 1835. Arran de l'experiència adquirida durant un viatge a París el 1838, pensionat per la Diputació Provincial de les Illes Balears, creà les primeres escoles de pàrvuls i d'adults de Mallorca. El 1842, quan s'inaugurà l'Escola Normal i Seminari de Mestres de les Balears, Riutort en fou nomenat director, càrrec que ocupà fins que, el 1850, accedí a la Inspecció General. Excedent del càrrec per reforma, tornà a dirigir la Normal entre 1856 i 1864. Riutort protagonitzà una segona etapa a la Inspecció General, entre 1864 i 1867, de la qual parlarem, juntament amb la primera, en el present article. A partir de 1867 fins a la mort, fou inspector provincial a les Balears en comissió, catedràtic de Pedagogia a l'Institut Balear, professor de l'Escola Normal femenina i segon mestre de la Normal masculina. Va morir el 17 d'abril de 1885.

La biografia de Francesc Riutort, així com les seves aportacions a l'ensenyança durant el segle XIX, han estat estudiades amb més exhaustivitat a: COMAS RUBÍ, F.: *Francesc Jaume Riutort i Feliu, activitat educativa i pensament pedagògic (1812-1885)*, Memòria d'investigació dirigida pel Dr. Antoni J. Colom Cañellas i presentada a la Universitat de les Illes Balears, maig 1998.

No obstant això, sols aprofundirem ara en un dels àmbits en què fou capdavanter, la Inspecció General d'Instrucció Primària del Regne, puix, per primera vegada, l'activitat d'un mestre mallorquí tingué repercussions en l'àmbit de tot l'Estat.

Comencem, però, per aclarir quina era la funció dels inspectors generals. Els articles 21 i 22 del títol III del citat Decret feien referència a aquest nou càrrec:

«Art. 21. Habrá además seis inspectores generales, nombrados y pagados por el Gobierno, con el sueldo de 12.000 rs. cada uno. Para ser inspector general se necesita haber sido Director de escuela normal superior ó maestro de la central. / Art. 22. Los inspectores generales tendrán por principal objetivo visitar las escuelas normales y las ordinarias de las capitales de provincia, desempeñando además todas las comisiones que les encargue el Gobierno para los adelantamientos de la instrucción primaria. / Art. 23. Los inspectores, así generales como provinciales, no pueden tener escuela pública ni privada, ni ejercer el magisterio en ningún establecimiento, fuera del caso prescrito en el artículo 20.»²

D'altra banda, Antonio Gil de Zárate explicà amb més detall les funcions dels inspectors generals:

«Examinan mensualmente los trabajos de los inspectores provinciales; informan sobre ellos al Gobierno; proponen las advertencias que deben hacerse, tanto á los mismos inspectores como á las autoridades y comisiones; siguen la marcha de los progresos que se logran; dan cuenta de estos progresos en una memoria anual; preparan los reglamentos, los programas; visitan las escuelas normales, las superiores y muchas elementales; hacen lo propio con las secretarias de las comisiones; activan sus trabajos, y cuidan de que lleven con orden y uniformidad sus registros; prestan, en fin, otra multitud de servicios, sin los cuales no prodria el Gobierno resolver multitud de expedientes que se acumulan en el Ministerio.»³

Veiem, doncs, com la tasca d'aquests homes determinava les línies de la política educativa del moment. Francesc Riutort ocupà el càrrec d'inspector general durant dues èpoques diferents, de les quals parlarem a continuació, marcades pels canvis polítics que sacsejaren el segle XIX espanyol.

Primera època com a Inspector General d'Instrucció Primària (1850-1855)

Quan el 1849 l'inspector general Joaquim Benet va morir i deixà el càrrec vacant, Francesc Riutort, aleshores director de la Normal de les Balears per real nomenament i catedràtic interí d'Història Natural de l'Institut Balear, sol·licità la plaça d'Inspector

---

² Vegeu: «R.D. de 30 de març de 1849», a *Gaceta de Madrid*, núm. 5315, de 2 d'abril de 1849. Cit. pàg. 3.

³ Vegeu: GIL DE ZÁRATE, A.: *De la instrucción pública en España*, Imp. del Colegio de Sordomudos, Madrid 1855, 2 vol (reeditat per Pentalfa ediciones, Oviedo 1995). Cit. pàg. 302.

General.⁴ A la mateixa carta de sol·licitud, Riutort hi adjuntà el seu expedient de serveis i mèrits,⁵ i exposà la decisió de separar-se de l'ensenyament secundari per un temps i consagrar-se al primari.

Per motius familiars, Francesc Riutort va haver de retirar la sol·licitud.⁶ Però uns mesos més tard, solucionats els problemes, tornà a intentar obtenir el càrrec d'inspector general. Aquest cop es convocà la plaça que deixà vacant D. Francisco Iturzaeta quan ascendí, per promoció, a director de l'Escola Normal Central. Optaren a la plaça professionals de l'ensenyament de diverses províncies, molts d'ells inspectors provincials d'Ensenyament Primari. De l'extracte de les sol·licituds presentades, Francesc Riutort era, probablement, qui presentava un full de serveis i mèrits més complet, motiu pel qual resultà seleccionat per ocupar la plaça. Fou nomenat inspector general del Regne el dia 7 de maig de 1850 i prengué possessió del càrrec el 7 de juny del mateix any.⁷ Li fou assignada la dotació de 15.000 rals anuals, assenyalats en el pressupost aleshores vigent.⁸

Després del nomenament, Francesc Riutort s'incorporà a la Comissió Auxiliar d'Instrucció Primària del Regne, de la qual era president el nou director de la Normal, José Francisco de Yturzaeta.⁹ Així mateix, Sa Majestat la Reina, amb data de 18 de setembre de 1850, li concedí Mercè d'Hàbit de l'Ordre Militar de la Calatrava.¹⁰

Una de les primeres tasques que desenvolupà a Madrid fou la participació en una comissió especial creada amb l'objectiu d'examinar i censurar els llibres de text de les escoles.¹¹ Riutort fou nomenat vocal de l'esmentada comissió per Reial ordre d'11 de juliol de 1851, encàrrec que dugué a terme fins que, el 15 de gener de 1853, també per Reial ordre, la comissió fou dissolta.¹²

⁴ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort a Sa Majestat la Reina sol·licitant la plaça d'Inspector General d'Instrucció Primària, de 20 de juliol de 1849», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 2 folis, manuscrits, sense numerar, signats per Francesc Riutort, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'Arxiu General de l'Administració (a partir d'ara AGA).

⁵ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riutord y Feliu, de 20 de julio de 1849», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 3 folis, manuscrits, sense numerar, capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia, AGA.

⁶ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort a Sa Majestat la Reina retirant la sol·licitud a la plaça d'Inspector General, Madrid 22 de setembre de 1849», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per Francesc Riutort, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁷ Vegeu: «Ofici de la Direcció General d'Instrucció Pública al Director de l'Institut Balear, de 8 de juliol de 1850», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, sense data, 1 foli, manuscrit, sense numerar, sense signar, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁸ Vegeu: «Resolució sobre la dotació econòmica de l'Inspector General F. Riutort, Madrid 7 de maig de 1850», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, sense data, 1 foli, manuscrit, sense numerar, sense signar, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁹ Vegeu: «Ofici de la Comissió Auxiliar d'Instrucció Primària del Regne al Director General d'Instrucció Pública sobre la incorporació de Francesc Riutort a la Comissió, Madrid 7 de juny de 1850», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, sense data, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per José Francisco de Iturzaeta, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

¹⁰ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riutord y Feliu, de 31 de marzo de 1872», ° op. cit.

¹¹ Curiosament, l'inspector provincial de les Balears, Josep Ignasi Moragues i Mata, presentà un llibre sobre lliçons de lectura, que fou aprovat per la citada comissió. No podem demostrar que Riutort exercís les seves influències a favor del seu company mallorquí, però sembla el més probable.

¹² Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de Francisco Riutord y Feliu, de 31 de marzo de 1872», ° op.cit.

Visità, durant l'any 1851, el districte universitari de Sevilla, amb el propòsit d'estudiar la conveniència o no d'establir un col·legi dels pares Escolapis.¹³ Els viatges a diferents províncies era una de les tasques més habituals del càrrec. Aquest, com es veurà, no fou l'únic viatge que va haver de fer Riutort.

El 1852 s'establí una acadèmia d'aritmètica decimal i sistema legal de pesos, mesures i monedes, amb l'objectiu d'exercitar i perfeccionar els coneixements dels funcionaris de les dependències ministerials de Gràcia i Justícia. Francesc Riutort fou l'encarregat d'impartir un curs sobre el sistema metricodecimal, que es dugué a terme amb notable èxit.¹⁴

Els funcionaris ministerials quedaren molt satisfets de les classes de Riutort. Així fou que, com a mostra d'agraïment, li feren arribar un luxós necesser.¹⁵ No sols foren els alumnes els qui agrairen a Riutort la bona execució de la seva tasca com a professor de mètrica decimal. Per RO de 3 de gener de 1853 fou Sa Majestat qui li expressà les gràcies pels mèrits contrets amb les esmentades lliçons impartides al Ministeri de Gràcia i Justícia.¹⁶

Durant els primers anys al càrrec, fou nomenat censor de diversos tribunals d'oposicions a places d'Escoles Normals. També formà part d'alguns tribunals convocats per exàmens de revàlida de l'Escola Normal Central, tal i com féu constar al seu full de serveis:

*«Por Reales órdenes de 27 de Noviembre de 1851, 27 de Enero y 30 de Agosto de 1853, y por disposiciones de la Dirección general de instrucción pública de 2 de Setiembre de 1850, 9 de Agosto de 64, 20 i 21 Junio del mismo año, fué nombrado censor de varios tribunales de oposiciones á plazas vacantes de Escuelas Normales y por otras disposiciones de la misma Dirección formó parte de varios tribunales para exámenes de reválida en la Escuela Normal.»*¹⁷

La seva relació amb la Normal Central no s'acabà aquí, ja que, per RO de 3 de gener i de 7 de desembre de 1852, així com també per RO de 21 de gener de 1854, fou nomenat membre del Consell de Disciplina de l'esmentat centre. De la mateixa manera, quan morí el director de la Normal Central, li encarregaren diverses gestions adreçades a mantenir l'ordre del centre.¹⁸

¹³ Vegeu: «Ofici dirigit a Francesc Riutort perquè passi l'informe de la visita al districte Universitari de Sevilla al Ministeri, de 21 de juny de 1851», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, sense data, 1 foli, manuscrit, sense numerar, sense signar, a caps 19990, de la secció Educació i Ciència de l'AGA.

¹⁴ Vegeu: «Informe de F. Riutort, Inspector General, al Ministeri de Gràcia i Justícia sobre els resultats del curs de Sistema mètrico-decimal, Madrid 24 de desembre de 1852», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 2 folis, manuscrit, sense numerar, signat per F. Riutort, a caps 19990, de la secció Educació i Ciència de l'AGA.

¹⁵ Íbidem.

¹⁶ RO 8 de març de 1853.

¹⁷ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riutord y Feliu, de 31 de marzo de 1872», °op. cit. Les Reials ordres de 9 d'agost i 20-21 de juny de 1864 pertanyen a la segona etapa al càrrec d'inspector general de Francesc Riutort (1864-1867), de la qual parlarem a continuació.

¹⁸ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riutord y Feliu, de 31 de marzo de 1872», °op. cit

La darrera activitat que féu Francesc Riutort durant aquesta etapa fou la d'organitzar la Secretaria de la Comissió Superior d'Instrucció Primària a Barcelona, i ocupar-se, al mateix temps, d'altres afers relacionats amb la instrucció primària d'aquell districte universitari, entre els quals destacava l'acondicionament de l'Escola Normal de la Província. Fou comissionat per RO de 28 d'abril de 1854, per la qual cosa, unes setmanes més tard, es preparà per viatjar a Barcelona.¹⁹

El 26 de maig de 1854 ja feia una setmana que era a Barcelona. Coneixem les activitats que realitzà durant la seva estada a Catalunya gràcies a la constant correspondència que va mantenir amb Miguel de Aroca i amb Francisco Escudero, amb els quals estava unit, no sols per relacions professionals, sinó per una bona amistat.

Tot just havent arribat al seu destí, Francesc Riutort i la seva esposa, Leocadia Canals, s'allotjaren provisionalment a un entresòl de la Rambla de Santa Mònica i començà, immediatament, la seva comissió. Dels primers contactes que féu a Barcelona informà Riutort a Miguel de Aroca, amb data de 26 de maig de 1854.²⁰ En aquesta primera carta ja expressà els seus desitjos de passar a Mallorca i proposà, fins i tot, dedicar-se a la Inspecció Provincial en comissió mentre estigués a l'Illa.²¹ La seva insistència per tornar a l'illa no va cessar; poc temps després, en una nova carta a Aroca, Riutort ho requeria com una necessitat, adduint que el seu estat de salut no era bo: «*en el corto tiempo qe. llevo de permanencia en esta ya he tenido qe. quedarme en cama varias veces y avisar al facultativo, quien es de parecer qe. lo qe. me convedria mas sería pasar á respirar los aires nativos*».²² Fins i tot acceptava una llicència de baixa en lloc d'una comissió a l'illa, tot a canvi de poder tornar a casa. No sabem fins a quin punt els problemes de salut eren o no el que motivava Riutort per voler venir a Mallorca, o si sols era la darrera excusa desesperada perquè a la Cort cedissin davant la seva petició. El cas és que no esperà el permís pertinent, i cinc dies després d'haver escrit l'esmentada carta, era la seva esposa, Leocadia Canals de Riutort, la que enviava una nota a Madrid informant de la intenció de traslladar-se a Mallorca de forma immediata:

«*Hace cuatro dias qe. mi esposo D. Franco. está en cama y ayer apareció una erupción cutanea qe. nos hace creer sea el sarampion. Mi esposo desea pasar á Mallorca tan luego como el estado de su salud se lo permita, y á este efecto espera qe. V. y el Sor. D. Franco., qe. tan buenos han sido siempre para con él, haran lo posible para que pueda ir pronto á Mallorca*».²³

¹⁹ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort al Ministre de Gràcia i Justícia, Madrid 10 de maig de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per F. Riutort, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

²⁰ Vegeu: «Carta de Francesc Riutort a Miguel de Aroca, Barcelona 26 de maig de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, signat per F. Riutort, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

²¹ S'ha de dir que l'inspector provincial de les Balears era, aleshores, Josep Ignasi Moragues i Mata. No obstant això, Moragues, amic de Riutort, li havia fet saber el seu desig de presidir la Secretaria de la projectada Comissió de Barcelona, amb la qual cosa la Inspecció de les Balears quedaria, provisionalment, desocupada.

²² Vegeu: «Carta de Francesc Riutort a Miguel de Aroca, Barcelona 20 de juny de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 2 folis, manuscrits, signat per F. Riutort, a capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

²³ Vegeu: «Carta de Leocadia Canals de Riutort a Miguel de Aroca, Barcelona 25 de juny de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, signat per Leocadia Canals, a capsa 19990, de la secció Educació

Finalment féu el que s'havia proposat, però la seva actitud provocà la polèmica. No hi ha dubte de la laboriosa tasca realitzada pel nostre home a Barcelona, de la qual informà, de manera poc convencional, a Madrid. De fet, Riutort no envià mai cap memòria «oficial» de la seva comissió, sinó que l'anà contant a través de correspondència personal i amb un to col·loquial. En un principi, Francisco Escudero avaluà la feina duta a terme per Riutort a Barcelona, així com totes les propostes que li havia anat fent a través de les cartes que hem citat, de manera positiva, i resolgué el següent:

La comissió de l'inspector general Riutort a Barcelona es donava per finalitzada considerant que ja havia entregat l'informe corresponent. Així, doncs, podia passar a Mallorca en qualitat d'inspector de la Província en comissió i conservar el sou de 15.000 rals anuals, 8.000 dels quals les pagaria la Diputació Provincial, mentre que la resta anirien a càrrec dels pressuposts generals de l'Estat. Li abonarien les despeses de l'estada a Barcelona tot d'una que fos possible.

Es nomenaria secretari de la Comissió de Barcelona l'inspector Provincial d'Instrucció Primària de les Balears, Josep Ignasi Moragues.²⁴

Aquesta resolució d'Escudero passà a la comissió auxiliar, per esser analitzada i, si es considerava pertinent, aprovada. I aquí fou quan s'inicià l'anunciada polèmica.

Amb data de 12 de setembre de 1854, la Comissió es pronuncià en contra de la resolució, indicant que la forma de procedir de Riutort no havia estat l'adequada segons la llei. En primer lloc, no havia redactat cap informe ni memòria, sinó que sols havia explicat alguns detalls de la seva comissió a través de cartes personals, col·loquials i totalment informals, que la Comissió no considerava adients per esser analitzades críticament com a documents oficials.²⁵

Evidentment, com hom pot intuir, la Comissió va negar-se a acceptar que l'encàrrec de Riutort a Barcelona es donàs per finalitzat mentre no entregàs l'informe corresponent al Govern de Sa Majestat. Tampoc va considerar legal que un inspector general descendís a inspector provincial en comissió per temps indefinit, i molt menys conservant el sou del càrrec superior.²⁶ Així, doncs, la Comissió decidí que, dins d'un temps preventiu, Riutort presentàs la memòria corresponent; i, quant a la Secretaria de la Comissió de Barcelona, que Riutort pretenia atorgar-la, sense més complicacions, a Josep Ignasi Moragues, es

y Ciencia de l'AGA. Quan anomena el «Sr. D. Francisco» es refereix a Francisco Escudero. A la mateixa carta hi ha una anotació posterior que confirma que fou constestada per Escudero amb data de 3 de juliol, en què li comunicava que faria tot el possible perquè pogués passar a Mallorca.

²⁴ Vegeu: «Resolució de Francisco Escudero respecte a l'Inspector General F. Riutort, Madrid 4 de juliol de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, signat per F. Escudero, capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

²⁵ Vegeu: «Ofici de la Comissió auxiliar sobre la comissió de F. Riutort a Barcelona, Madrid 12 de setembre de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 3 folis, manuscrits, signat per Alejandro Ezequiel, capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

²⁶ El que pretenia Escudero anava en contra del RD de 30 de març de 1849, que regulava la Inspecció General. A més, els sous que es destinaven als inspectors generals havien estat aprovats per les Corts als pressuposts generals, i les possibles alteracions d'aquestes disposicions requerien un curs burocràtic i legal diferent al que aquí es pretenia i, sobretot, uns motius totalment distints dels que presentava Riutort. És evident que la manera de procedir de Riutort no fou gaire ortodoxa; potser, durant els primers anys del seu càrrec, s'acceptaven aquests procediments poc «legals», però amb el canvi de poder del 1854 (quan s'inicià el Bienni Progressista) s'aprofità per obligar els moderats, que havien arribat a extrems exagerats de corrupció, a complir les prescripcions de la llei.

proveís, arribat el cas, segons els termes prescrits per l'article 24 del Reial decret de 30 de març de 1849.²⁷

Però no sols no es va aprovar el dictamen d'Escudero, sinó que, considerant que hi havia temps de sobra perquè la comissió de Barcelona ja està acabada, i que el trasllat de Riutort a Mallorca s'havia fet fora de qualsevol procés legal, es procedí a sol·licitar un informe al governador de Barcelona sobre el comportament de l'inspector general i els resultats de la seva feina a aquella ciutat si és que s'havia dut a terme cap tipus de feina.

Davant el conflictiu panorama, Francesc Riutort, des de Mallorca, envià una memòria sobre la seva comissió a Barcelona al Ministeri de Gràcia i Justícia, en la qual les activitats realitzades durant la comissió a Barcelona eren resumides en cinc punts:

1. Va instal·lar la Comissió Provincial, que tingué la primera reunió el 30 de març de 1854.

2. Féu que s'establís la Secretaria de la Comissió en una part de l'edifici on tenien lloc les sessions de la Diputació Provincial, ja que, segons havia manifestat el governador, no hi havia lloc a l'edifici que ocupava el Govern de la Província.

3. Aconseguí que el secretari cessant, que en contra del Reglament de 20 de maig de 1849 tenia la secretaria a casa seva, entregàs tots els papers de la Comissió per fer-ne inventari.

4. Féu que es renovàs el Tribunal de Censura d'oposicions a escoles, segons prescrivia el Reial decret de 23 de setembre de 1847.

5. Proposà que, en lloc de l'edifici destinat a Escola Normal, s'acondicionàs el que acollia l'escola de música per a cebs, la qual cosa fou aprovada pel Governador, el rector de la Universitat, el secretari de l'Ajuntament, una comissió de la Societat Econòmica d'Amics del País i una altra de l'Acadèmia de Belles Arts.

A l'informe explicà, també, les activitats dutes a terme a l'illa i destacà el seu desig d'ocupar-se de la Inspecció Provincial.²⁸ Sembla, amb això, que Riutort sentia més preocupació per l'estat de l'ensenyança a les Illes que no pas a la resta de l'Estat. Però tal vegada l'ambient que es vivia a Madrid durant aquells anys no era còmode per al nostre home. Francesc Riutort era d'ideologia liberal conservadora, com ho demostra la seva bona relació amb altres personatges que compartien aquestes idees, així com la facilitat d'influències que tingué durant el govern dels moderats, en contra del que li succeí a partir de 1854, iniciat ja el Bienni Progressista.²⁹ Fos com fos, el que queda prou clar és que estava disposat a qualsevol cosa per poder quedar a Mallorca.

²⁷ Vegeu: «Ofici de la Comissió auxiliar sobre la comissió de F. Riutort a Barcelona, Madrid 12 de setembre de 1854»,^o op. cit.

²⁸ Vegeu: «Informe de Francesc Riutort sobre la comissió realitzada a Barcelona, Palma de Mallorca 10 de novembre de 1854», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 4 folis, manuscrits, signats per Francesc Riutort, capsa 19990, de la secció Educación y Ciencia de l'AGA.

²⁹ Tots aquests esdeveniments seran analitzats des de la vessant ideològica a la segona part d'aquest article. És més que evident que la trajectòria professional de Francesc Riutort anà molt lligada als canvis polítics del segle XIX. Nosaltres defensam la hipòtesi que fou un moderat, cosa que, partint de l'anàlisi de les constants fluctuacions de la seva carrera, es demostra clarament. No insistirem ara en aquest punt, però hi tornarem amb més deteniment més endavant.

Quant als seus deures com a inspector general, Riutort manifestà al Ministeri que, malgrat la seva estada a Mallorca, continuava les tasques pertinents al seu càrrec, que no eren altres que l'elaboració d'un pla d'instrucció primària que li havien encarregat.

*«Este trabajo, Exmo. Sor., es el resultado de mas de 19 años de experiencia sin interrupcion en este ramo en que he recorrido toda la escala de la carrera y el fruto de los estudios practicados y observaciones hechas en España y en el extranjero, sé que no carecerá de defectos pero estoy seguro de que, si se admite se remediarán muchos males y se mejorará mucho la instrucción primaria. Tambien debo manifestar que es obra enteramente mia y qe. no contiene nada de muchas leyes y planes de instrucción primaria que he visto de varias naciones. Yo espero que muy en breve podrá tener el honor de elevarle á manos de V.E. y entonces podrá recibir el valor que merezca».*³⁰

L'encàrrec de Riutort es remuntava al Reial decret de 30 de gener de 1852, pel qual es creà una comissió amb l'objectiu de proposar les bases d'una llei d'instrucció pública. Francesc Riutort fou nomenat secretari de l'esmentada comissió per Reial ordre de 8 de març de 1853, i havia d'elaborar el pla d'instrucció primària per a la futura llei.³¹

No sabem si, finalment, Riutort presentà el pla o no. Quan, el 1864, tornà a sol·licitar el càrrec d'inspector general, exposà, com un dels seus mèrits, haver-ho entregat, però nosaltres no hem pogut trobar cap document que ho confirmi.³² Així i tot, no descartam la possibilitat que Riutort acabàs la part que li pertocava, amb la qual cosa hauríem de dir que el nostre home contribuí, de forma indirecta, a la Llei Moyano.³³

El 12 de gener de 1855 va cessar del càrrec d'inspector general,³⁴ però el conflicte de la famosa comissió de Barcelona no s'acabà aquí. Riutort presentà la llista de les despeses del viatge a la Direcció General d'Instrucció Pública, que ascendia a una quantitat de 2.526 rals.³⁵ Però la Comissió auxiliar fou, una vegada més, intransigent i es negà a abonar la quantitat esmentada sense tenir a mà una memòria sobre els resultats de la tasca

³⁰ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort al Ministeri de Gràcia i Justícia, Palma de Mallorca 28 de novembre de 1854», a *Expediente de Francisco Riorod y Feliu*, 2 folis, manuscrits, signats per Francesc Riutort, capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

³¹ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riorod y Feliu, de 31 de marzo de 1872», op. cit.

³² Vegeu: «Carta de Francesc Riutort a S.M. la Reina sol·licitant una plaça d'Inspector General, Palma 22 de febrer de 1864», a *Expediente de Francisco Riorod y Feliu*, manuscrit, 1 foli, sense numerar, signat per F. Riutort, capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

³³ Malgrat que l'encàrrec no fos per a aquesta llei en concret, sinó que, probablement, es tractava d'una revisió del Pla Pidal i Gil de Zárate (1845) vigent, no hem d'oblidar que la famosa Llei Moyano es va basar, fonamentalment, en el pla anterior.

³⁴ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riorod y Feliu, de 31 de marzo de 1872», op. cit.

³⁵ L'import corresponia a: «Importe del asiento en la diligencia de Madrid á Valencia y de Valencia á Barcelona y del exceso de peso según los billetes nº1 y nº2 ° 499 rls.vn. / Transportes del equipaje de Madrid, Valencia y Barcelona; gratificaciones á los mozos de las diligencias, á los postillones y Mayorales ° 47 rls. vn. / Transporte de senseta y seis dietas, desde el día 11 de Mayo en qe. se efectuó la salida de Madrid, hasta el 15 de julio ambos inclusive en qe. se efectuó la salida de Barcelona, á rason de 30 rls. diarios según el reglamento ° 1980 rls. vn. / Total ° 2.526 rls. vn.». Vegeu: «Llistat de despeses de viatge i dietes corresponents a la comissió de Francesc Riutort a Barcelona, Palma 6 de febrer de 1855», a *Expediente de Francisco Riorod y Feliu*, 1 foli, manuscrit, signat per Francesc Riutort, capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

feta a Barcelona o un informe del Governador d'aquella ciutat. Finalment, amb data de 21 de desembre de 1855, el Governador de Barcelona envià una carta al Ministeri explicant les activitats dutes a terme per Riutort durant la seva comissió,³⁶ amb la qual cosa la Comissió acceptà, a la fi, pagar els 2.526 rals que Riutort sol·licitava. No obstant això, alhora de fer el pagament, encara sorgiren més inconvenients. En primer lloc, de l'expedient que s'havia creat sobre el cas, resultava que Riutort no havia acabat la comissió que li encarregaren, ja que, malgrat que sortís cap a Mallorca havent sol·licitat la llicència, encara no la tenia quan deixà Barcelona. En segon lloc, segons el Tribunal de Comptes, era requisit indispensable, per abonar una comissió, haver-la conculsa. A més, aquest pagament corresponia als pressuposts de 1854, que ja s'havien tancat, per la qual cosa sols li podrien abonar la quantitat sol·licitada amb previ dispensa de Sa Majestat per no haver acabat la comissió. Sense això, no sols no li podien pagar, sinó que fins i tot el podien obligar a reintegrar les quantitats rebudes abans d'abandonar Madrid. Estaven, doncs, al principi del problema.³⁷

Sembla que no s'arribà a resoldre el conflicte de forma favorable al nostre home. Amb els canvis polítics, les influències de Riutort, o de les seves amistats a Madrid, s'havien ressentit, així que on millor estava el nostre home era a l'illa, on era considerat una autoritat en matèria d'ensenyament.

A Mallorca, doncs, inicià una nova etapa professional al capdavant de l'Escola Normal de les Balears, de la qual fou director entre 1856 i 1864.

Segona època com a Inspector General d'Instrucció Primària (1864-1867)

Francesc Riutort va tornar a demanar el càrrec d'inspector general el 1863, després d'haver exercit, per segon cop, la Direcció de l'Escola Normal de les Balears. El càrrec no li fou atorgat fins un any després, per Reial ordre de S. M. la Reina d'11 d'abril de 1864.³⁸ Amb la mateixa data, li fou expedit el títol corresponent.³⁹ El 7 de maig de 1864 va prendre possessió del nou destí com a inspector general i donà automàticament per acabat el càrrec de director de l'Escola Normal.⁴⁰

³⁶ Vegeu: «Informe del Governador de Barcelona al Ministeri de Gràcia i Justícia sobre la comissió de Riutort, Barcelona 21 de desembre de 1855», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 2 folis, manuscrits, signats pel governador de Barcelona, capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

³⁷ Vegeu: «Resolució de l'Ordenació General de Pagaments sobre la comissió de Riutort, Madrid 14 d'abril de 1856», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 2 folis, manuscrits, sense signar, capsa 19990, de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

³⁸ Vegeu: «Comunicació oficial de S. M. la Reina a la Direcció Gral. d'Instrucció Pública anunciant el nomenament de F. Riutort com a Inspector General, Madrid 11 d'abril de 1864», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat (no s'entén), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

³⁹ Vegeu: «Títol de Ynspector gral. de 1ª enseñanza á favor de D. Fco. Riutord y Feliu, Madrid 11 de Abril de 1864», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per D. Augusto Ulloa (Ministre de Foment), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁴⁰ Vegeu: «Còpia de l'ofici del Ministeri de Foment al Rector de la Universitat de Barcelona notificant la presa de possessió de F. Riutort com a Inspector Gral., Madrid 31 de maig de 1864», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per D. Augusto Ulloa (Ministre de Foment), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

Començà, un altre cop, amb les tasques habituals de la Inspecció General. Una de les primeres gestions que es dugueren a terme el maig de 1864 fou la de nomenar Riutort vocal del tribunal d'exàmens de mestres de l'Escola Normal Central.⁴¹ Aquest mateix encàrrec es va repetir amb data de 20 i 21 de juny i 9 d'agost del mateix any⁴² i, probablement, durant els anys següents.

El 30 de maig de 1865 la Direcció General d'Instrucció Pública, de conformitat amb el que s'aprovà al Reial Consell, disposà que Francesc Riutort es traslladàs a les províncies de València i Múrcia per fer una comissió de visita. Per a la tasca encarregada li foren destinats 2.500 rals.⁴³ Però el 10 de juliol del mateix any la comissió a València i Múrcia quedà suspesa amb motiu del començament de les vacances d'estiu.⁴⁴

Riutort va tornar a Madrid i cobrà sols la quantitat corresponent als 28 dies que s'havia ocupat de la comissió a Múrcia i València, que ascendia a 224 escuts, dels 250 que corresponien a l'encàrrec, la diferència quedà ingressada en caixa esperant que l'inspector general acabàs la feina començada.⁴⁵ No tenim notícia que Riutort tornàs a València per acabar la comissió d'inspecció, però tampoc no hi ha cap indicatiu que ens indiqui el contrari.

El 27 de setembre de 1865, passat el termini d'admissió de sol·licituds per a la plaça de segona mestra de l'Escola Normal femenina de Granada, i trobant-se absents els membres del tribunal, es nomenà Francesc Riutort president del citat tribunal d'oposicions.⁴⁶

Continuant amb les nombroses ocupacions del càrrec, coordinà la provisió de mestres per a una escola de pàrvuls que es volia crear a Granada el 1866. Riutort, com a inspector general, organitzà, per a tal empresa, un tribunal d'oposicions format per professors de la Normal Central, inspectors provincials, el director d'una escola de pàrvuls de Madrid, etc.⁴⁷

⁴¹ Vegeu: «Còpia de l'ofici del Ministeri de Foment al Director de la Normal Central informant del nomenament de F. Riutort com a vocal del Tribunal d'exàmens de Mestres, Madrid 20 de juny de 1864», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per D. Augusto Ulloa (Ministre de Foment), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁴² Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Francisco Riutord y Feliu, de 31 de marzo de 1872»,^oop. cit.

⁴³ Vegeu: «Còpia de l'ofici de la Direcció Gral. d'Instrucció Pública a l'Ordenació Gral. de pagaments perquè aboní la quantitat de 2.500 reals a l'Inspector Riutort, Madrid 30 de maig de 1865», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat (no s'entén), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁴⁴ Vegeu: «Còpia de l'ofici de la Direcció Gral. d'Instrucció Pública al Rector de la Universitat de València, Madrid 10 de juliol de 1865», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat (no s'entén), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁴⁵ Vegeu: «Nota de l'Ordenació de pagaments del Ministeri de Foment sobre la comissió de Riutort a Múrcia i València, Madrid 3 d'agost de 1865», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat (no s'entén), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁴⁶ Vegeu: «Còpia de la notificació enviada a F. Riutort per comunicar-li el nomenament de President del tribunal d'oposicions a l'Escola Normal Femenina de Granada, Madrid 27 de setembre de 1865», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat (no s'entén), a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

⁴⁷ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort al Director de la Normal Central sobre la formació d'un tribunal d'oposicions, Madrid 12 d'abril de 1866», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per F. Riutort, a capsa 19990 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA.

Durant aquell mateix any, des de Madrid, es va intentar difondre, arreu de tot l'Estat, l'ensenyament d'un mètode de dibuix lineal conegut amb el nom de mètode Hendricks. La Direcció General d'Instrucció Pública féu arribar una circular a totes les províncies anunciant un curs gratuït per a mestres que, sobre l'esmentat mètode, s'havia d'impartir a l'Escola Normal Central entre 1866 i 1867.⁴⁸ Es va disposar que els rectors dels Districtes Universitaris s'encarregassin d'enviar un professor de cada escola normal provincial. Si bé en aquestes disposicions no trobam el nom de Francesc Riutort, hi ha una sèrie de factors que ens fan pensar que l'inspector general va estar implicat en aquest projecte. Ara esbrinarem quins són.

Per començar, el dibuix lineal era un tema que interessava el nostre home, recordem que, el 1863, presentà una memòria a l'Ateneu Balear sobre aquesta matèria.⁴⁹ Per altra part, a l'expedient de Francesc Riutort i Feliu, extret de l'Arxiu General de l'Administració d'Alcalá de Henares, hi consta una còpia de la citada circular (RO) de la Direcció General d'Instrucció Pública de 5 de maig de 1866; és cert que no hi ha cap document que ens permeti afirmar la relació entre l'inspector i la divulgació del dibuix per Hendricks, però és molt sospitos que l'única circular que es conserva dins el citat expedient sigui precisament aquesta. Si totes aquestes coincidències no bastassin per acceptar la hipòtesi que Riutort influí d'alguna manera en la introducció del mètode, un article posterior del prestigiós Miquel Porcel i Riera⁵⁰ sobre l'ensenyança del dibuix ens ho acaba de confirmar:

«Con qué regocijo aplicábamos entonces todos nuestros sentidos al trazado de aquellas monótonas líneas que constituyen los hastiantes modelos del método Hendricks (método oficial exclusivo) cortados todos sobre el mismo patrón, pero sin vida, sin expresión, sin utilidad, sin aplicación alguna! (°) una disposición gubernativa relativamente cercana estableció la enseñanza del dibujo lineal como complemento de la asignatura de Geometría en las Escuelas Normales y como ramo secundario en las elementales y superiores de ambos sexos, según el método Hendricks que por lo mismo que no era el mejor de todos, nos cupo en suerte á los españoles cuando le desdeñaban los extranjeros; y que como tenia necesidad de protección la encontró y decidida en las esferas oficiales, y en nuestra provincia se manifestó acérrimo partidario suyo el que fué Inspector de 1ª enseñanza Sr. Riutord y Feliu, que Santa Gloria haya.»⁵¹

⁴⁸ Vegeu: «Circular de la Direcció General d'Instrucció Pública, Madrid 5 de maig de 1866», a *Expediente de Francisco Riutord y Feliu*, 2 fols, impresos, sense numerar, signat per Manuel Ruiz Higuero, a capsa 19995 de la secció Educació y Ciencia de l'AGA. Aquesta circular contenia la Reial ordre del mateix 5 de maig de 1866, insertada a la *Gaceta de Madrid* de 22 de maig de 1866.

⁴⁹ ROIG RODRÍGUEZ, M. A.: «Projecció educativa de l'Ateneu Balear (1862-1873)», pàg. 63-71, a *Educació i Cultura*, núm. 10, Departament de Ciències de l'Educació, Universitat de les Illes Balears, 1997.

⁵⁰ Sobre Miquel Porcel i Riera vegeu: COLOM CAÑELLAS, A. J.: *D. Miquel Porcel i Riera i els inicis de l'activisme escolar a Mallorca*, Centre d'Estudis Gabriel Alomar, Palma de Mallorca 1984.

⁵¹ Vegeu: PORCEL RIERA, M.: «Enseñanza del dibujo. II», pàg. 282-283, d'*El Magisterio Balear*, núm. 34, de 20 d'agost de 1904. La dura crítica al mètode té la seva lògica. Pensem que l'article de M. Porcel data del principi del segle XX, gairebé quaranta anys després de la introducció del mètode Hendricks a Espanya, per la qual cosa havia d'estar, necessàriament, superat. Això no lleva, però, que en el seu moment fos una metodologia innovadora.

Porcel parla de la defensa del mètode per Riutort quan fou inspector provincial, és a dir, amb data posterior a 1866; però això no fa més que confirmar el que venim dient, puix si considerava el mètode com a innovador, necessàriament s'havia d'haver interessat per ell quan es va difondre des de Madrid el 1866.

Si acceptam aquesta relació entre Riutort i el mètode Hendricks de dibuix lineal, tenim un vincle de relació entre el nostre home i el mestre elegit per estudiar-ho a Madrid durant del curs 1866-1867,⁵² que fou el professor de l'Escola Normal de les Balears, Antoni Castellà i Mora.⁵³

Però els problemes de salut de Francesc Riutort no es torbaren a aparèixer. Així, el 16 de març de 1867, no va tenir altra opció que demanar una llicència per poder tornar a Mallorca,⁵⁴ de la qual començà a gaudir el 4 d'abril de 1867.⁵⁵ Malgrat que la disposició fos provisional, Riutort no tornà mai més a incorporar-se al càrrec d'inspector general. El dia 1 de juliol de 1867 va quedar excedent per reforma i li atorgaren, com a favor especial, la Inspecció Provincial a les Balears en comissió.⁵⁶

Francesc Riutort acabà aquí la seva relació amb la Inspecció General. Començava, així, una nova etapa professional a Mallorca marcada, en el seu inici per les convulsions polítiques del país. Això no obstant, nosaltres ens aturarem aquí i deixarem per a una altra ocasió les altres activitats que dugué a terme Riutort al llarg de la seva carrera.

Des de la Inspecció General, doncs, el mestre mallorquí influí en el desenvolupament de l'ensenyament primari arreu del país, sempre des de posicions liberals conservadores, puix aquesta era la ideologia política en la qual es movia.

No tenim constància que cap altre mestre de les illes aconseguís accedir a un càrrec semblant, la qual cosa ens confirma, si més no, el prestigiós lloc que ocupà Riutort dins el panorama educatiu del denou, no sols a les Balears, sinó en l'àmbit de tot l'Estat.

⁵² Riutort coneixia Antoni Castellà, per la qual cosa no seria estrany que l'hagués animat a fer el curs o, fins i tot, que hagués exercit les seves influències com a inspector perquè l'admetessin. De fet, no seria la primera vegada que, des de la Cort, ajudava els companys de Mallorca (recordau que proposà Josep Ignasi Moragues i Mata per a la Secretaria de la Comissió de Barcelona).

⁵³ ANTONI CASTELLÀ I MORA. Natural de Balaguer (Lleida), estudià als col·legis dels pares Escolapis de Balaguer i en els Seminaris de Tarragona, Vic i Barcelona. Cursà el Magisteri elemental a les normals provincials de Lleida i Barcelona i, posteriorment, a la Central de Madrid. Aconseguí el títol de Mestre d'Instrucció Primària Superior, que li fou expedit amb data de 8 de març de 1861. Aquest mateix any participà en les oposicions a vacants del Magisteri Normal i aconseguí el segon lloc, per la qual cosa fou nomenat 2n mestre de la Normal de les Balears (15 d'octubre de 1861), càrrec que ocupà fins al 1881, amb una breu interrupció l'any 1868, quan se suprimiren les Escoles Normals (cessà per supressió el 31 de juliol de 1868, i es tornà a integrar al càrrec el 26 d'octubre del mateix any). En virtut de concurs, el 21 d'abril de 1881 fou nomenat 2n mestre de la Normal de Santiago. Però uns mesos més tard concursà altre cop i aconseguí la plaça de director de la Normal de Lleida per RO 4-XI-1881. (Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de D. Antonio Castellá y Mora, Lérida 15 de noviembre de 1891», a *Expediente de Antonio Castellá y Mora*, capsa 17.655 de la secció Educación y Ciencia de l'AGA). Antoni Castellà morí el 30 de gener de 1892. De la seva mort se'n féu ressò *El Magisterio Balear*, no debades havia treballat a la Normal de les Balears durant 20 anys (Vegeu: *El Magisterio Balear*, núm. 7, pàg. 7, de 30 de gener de 1892).

⁵⁴ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort al Director General d'Instrucció Pública sol·licitant una llicència per malaltia, Madrid 16 de març de 1867», a *Expediente de Francisco Riotord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per F. Riutort, a capsa 19990 de la secció Educación y Ciencia de l'AGA.

⁵⁵ Vegeu: «Ofici de Francesc Riutort al Director General d'Instrucció Pública exposant haver començat a gaudir de la llicència per malaltia, Madrid 4 d'abril de 1867», a *Expediente de Francisco Riotord y Feliu*, 1 foli, manuscrit, sense numerar, signat per F. Riutort, a capsa 19990 de la secció Educación y Ciencia de l'AGA.

⁵⁶ Vegeu: «Hoja de méritos y servicios de Francisco Riotord y Feliu, de 31 de marzo de 1872»º, op. cit.